

Вероника І. ЯРМАК*
Інститут мовознавства Національної
академії наук України
Київ

Оригінальний научни рад
Примљен: 1. 11. 2020.
Прихваћен: 25. 2. 2021.

АКТУЕЛНЕ ДИМЕНЗИЈЕ НАСТАВЕ И КОМПАРАТИВНОГ ИЗУЧАВАЊА СРПСКОГ И УКРАЈИНСКОГ ЈЕЗИКА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Циљ овог рада јесте образложење неопходности поновног прегледа међусобног односа лингвистичких и екстралингвистичких фактора, а такође базних методолошких принципа репрезентације сродног српског језика у украјинској средини у епоси глобализације. Међу основне методе истраживања спадају: описни и емпиријски метод, методи научнометодолошке анализе и синтезе, метод упоредне и контрастивне анализе особина српског и украјинског језика на различитим нивоима, типолошки метод. Резултати изучавања овог проблема убедљиво сведоче о томе да без обзира на свој негативни утицај на словенске језике, глобализација истовремено отвара и широке перспективе за олакшање методолошких стратегија предавања сродних језика. Проучавање српског језика у украјинској језичкој средини има широке перспективе, његова специфичност је у могућности перцепције огромног обима вербалне и невербалне информације, али и у истовременом стицању одређене стабилности, трајног „језичког имунитета”, очувања словенског лингвокултурног идентитета, као и оријентира за навигацију у глобализованом светском простору. На почетку XXI века очекује се да настава језика буде квалитетна и свестрана, али истовремено не превише теоријски усмерена. У условима притиска глобализације актуализују се значење индивидуалног прилаза и коришћења интерактивних и мултимедијалних средстава. Неопходно је унапређивање традиционалних облика рада: избор текстова, развијање монолошког и дијалогског говора итд. Искуство предавања српског језика на високим школама намеће неопходност унапређења и усавршавања методике презентације језичких чињеница. Гаранција успеха наставе крије се у корелацији и преплитању филолошких знања теоријског карактера, практичних навика, проширених помоћу коришћења интерактивних и мултимедијалних средстава уз битно проширење обима опште информације о Србији, њеној историји, особинама српског идентитета, српским обичајима и менталитету говорника српског језика.

Кључне речи: методика наставе српског језика, глобализација, корелација лингвистичких и екстралингвистичких фактора.

* veronikaarmak1@gmail.com

У комплексу најважнијих задатака савремене лингводидактике посебно место заузима проблем одређене корекције и усавршавања методике предавања сродних словенских језика као страних у условима све јачег притиска глобализације. Парадоксално, међутим, без обзира на очигледну генетску сродност српског и украјинског језика, морамо признати ту негативну, чак и увредљиву чињеницу, да сада украјински студенти филолошког смера показују битно смањење интересовања за словенске језике, уз веће интересовање за енглески језик и историју, рецимо, Велике Британије или Сједињених Америчких Држава, него за језике и реалије земље с којом их везује заједничко порекло и вишевековна традиција културне сарадње. У овом реферату аутор сумира своја искуства у области предавања сродног српског језика украјинским студентима. Нарочити акценат се ставља на неопходност озбиљне ревизије међусобних лингвистичких и екстралингвистичких односа, као и базних методолошких принципа репрезентације сродног српског језика у украјинској средини у доба глобализације. Осим негативних последица за развој и предавање словенских језика, разматрају се и изразито велике могућности коришћења интерактивних средстава, које пружају нове перспективе за проучавање српског језика у Украјини.

Ослањајући се на већ постојећа истраживања процеса глобализације, академик Милка Ивић разматра последице глобализације по језик као човеково основно средство споразумевања и подсећа нас да глобализација „...подразумева оствареност највишег могућег протока информација међу појединцима, установама и разним организацијама, а све то у исходу одговарајућег коришћења електронских уређаја у комуникативне сврхе. Пратилачки фактор глобализације ... јесте незауостављив продор енглеског језика свугде где су ти комуникативно усмерени електронски уређаји у погону” (Ивић 2007: 7). Убедљива размишљања Милке Ивић по својој главној интенцији апсолутно корелирају са тезама угледне српске књижевнице, редитељке, педагога, бивше амбасадорке Србије у Норвешкој и Данској, потпредседника међународног и председника српског ПЕН центра Виде Огњеновић. У једном од својих интервјуа она истиче: „Не знам колико ова дигитална епоха има фаза, али досадашње искуство великих унапређења указује нам и на извесну опасност од премоћи машине. Кад алгоритам замени процес, прорачун ће заобићи просуђивање. Кад акумулација података загуши објашњења, машина ће уопштити све наше тајне, размишљање ће постати сувишно..., а ми ћемо постати хумане љуштуре. У културном смислу бићемо глобални „Мекдоналдс”” (Огњеновић 2018).

Темељ теоријског проучавања српског језика као страног у инословенској средини постављен је углавном у другој половини XX века. Томе су много допринели наставници Филолошког факултета Универзитета у Београду, који су истовремени били ангажовани и у оснивању Међународног славистичког центра на овом факултету. Од велике теоријске и практичне вредности у овом контексту су садржајна истраживања Богдана Терзића, Богољуба Станковића, Љубомира Поповића; посебно место заузимају контрастивно

усмерени радови Предрага Пипера, Људмиле Поповић и др. као што и важно место у ризници тих радова припада такође расправама Бранка Тошовића, Весне Крајишник, Небојше Маринковића, Ксеније Кончаревић, а такође другим истраживачима, као што су Аделаида Смољска, Ирина Бондар, Лесја Стеблина-Рудјакова у Украјини, Искра Ликоманова, Татјана Дункова у Бугарској, Пол-Луј Тома у Француској итд.

Формирајући методолошки комплекс, неопходан за анализу изабраног лингвистичког проблема, покушали смо да пођемо од тезе академика Александра Мељничука, која се тиче методологије научног истраживања, и која, према његовом мишљењу, обавезно треба да укључи филозофске основе, општенаучне принципе и конкретне научне методе. У методологији било које науке лингвиста одређује неколико основних момената као што су: избор и издвајање објекта стварности, одређење циља конкретног истраживања у корелацији са циљем изучавања предмета у целини, оцену степена усклађености резултата истраживања са постављеним циљевима (в. Мељничук 1991: 3–11).

И поред богате вишевековне традиције културне интеракције између Србије и Украјине, утицај глобализације на словенски свет је проузроковао неопходност озбиљне корекције и даљег развоја теоријске базе предавања српског језика као страног у украјинској језичкој средини, а такође повећање коришћења мултимедијских средстава. Јак утицај на неопходност одређених промена у садржају методике имала су кобна драматична збивања на Балкану крајем XX и почетком XXI века, отцепљење Косова путем оружане силе, апсолутно неправедна „демонизација” Србије у масовним медијама, општа неповољна економска ситуација у Србији и у Украјини, а такође низ споредних фактора. Анализа данашње ситуације сведочи о неопходности, прво, суштинског појачања екстралингвистичких знања о Србији, и, друго, проналажења оптималне равнотеже начина презентације и биланса лингвистичких знања, односно, њихових теоријских и практичних аспеката. Дакле, први корак у предавању српског језика за украјинске студенте-почетнике треба да буде стимулација општег интересовања за Србију на савременом нивоу, њихово упознавање са интересантним чињеницама из прошлости и садашњости Србије. То су, наиме, историјске чињенице као што је долазак Срба на Балкан, битка на Марици; Косовски бој; сеобе Срба; први и други српски устанак и слично. Снажан импулс за почетна предавања српског језика као страног украјинским студентима могу постати живе приче о познатим српским историјским личностима (Стефану Немањи, краљу Милутину, цару Душану Силном, о вођама средњовековне српске државе – кнезу Лазару и кнегињи Милици, Вуку Бранковићу, Деспоту Стефану; Милошу Обилићу, Хајдук Вељку, о представницима династије Карађорђевића и Обреновића). Посебно место може, такође, припасти упознавању студената са најбољим обрасцима српског епа и српским историјским песмама; са тумачењем историјске улоге српских манастира као средишта духовности и културе (нпр. манастира Студенице, Манасије, Жиче, Крушедола, Сопоћана, Ариља). У комплекс уводног курса српског језика данас обавезно морамо укључити лек-

цију о најпознатијим Србима са циљем да се украјински студенти упознају са доприносом истакнутих личности српске науке и културе светској ризници (овде, свакако, можемо споменути делатност Вука Караџића, научника – Николе Тесле, Јована Цвијића, Михаила Пупина, композитора Стевана Мокрањца, српског књижевника-нобеловца Иве Андрића, писача европског и светског нивоа – Милоша Црњанског, Меше Селимовића, Милорада Павића и многих других).

Посебну пажњу морамо посветити и компаративном аспекту проучавања српске и украјинске фразеологије, упоредној карактеристици система вредности говорника српског и украјинског језика, знацима украјинске етнокултуре. Богат материјал из области споменутих тема налазимо, на пример, у књигама Дејана Николића (в. Николић 2003: 9–247), у етнолингвистичким радовима, у зборницима посвећеним вредностима у српском језику (чији је уредник Д. Ајдачић који је иначе много допринео развоју српско-украјинске културне сарадње – в. Ајдачић 2015: 188–209), у књигама академика Предрага Пипера (в. Пипер 2003: 1–296), расправама Људмиле Поповић и других истраживача (в. Поповић 2014: 1–464, Поповић/Јармак: 2010, 263–280). Од велике користи у овом контексту је антологија „Српска књижевност: избор”, коју је уредила Злата Бојовић (в. Бојовић 1998: 5–393), а такође неколико релативно нових хрестоматија српске књижевности XX века. Посебна тема за разговор са украјинским студентима-почетницима може да буде низ интересантних прича о српским обичајима (нпр. о крсној слави и др.). Постоји велика популарна научна и јако информативна, добро илустрована литература, која може упознати Украјинце са особинама српског националног карактера и менталитета, понекад чак и кроз призму благог хумора (в. Поповић/Тимотијевић/Ристовић 2011: 9–518; Видаковић 2006: 9–170); прва поменута књига је преведена на украјински језик).

У приступу обраде лексике треба наћи оптимални баланс између теоријског лингвистичког темеља основе и „живе” основе, а такође водити рачуна о степену генетске и типолошке сродности двају језика – српског и украјинског. Једна од традиционалних и истовремено важних стратегија проучавања српске лексике је презентација великог слоја општесловенске лексике, и нарочито међујезичких паронима као формално сличних језичких јединица двају језика са различитом семантичком интерпретацијом. Споменути термин (међујезички пароними) даје могућност да се узму у обзир евентуална формална колебања облика, као и вероватноћа њихове контекстуалне супституције. Овде би требало поменути да је речник најфреквентнијих украјинско-српских паронима позната лингвисткиња Људмила Поповић саставила још крајем 90-их година XX века (в. Поповић 1991: 4–86).

Облици рада односно задатака постаће још разноврснији и садржајнији, ако будемо користили такве „бисере” научно-дидактичке литературе, као што је, рецимо, „Приче о речима” Милана Шипке, у којима аутор у популарној форми представља цео лексикон (око хиљаду речи), а студенти имају могућност да дознају и науче много више од етимологије и семантика речи, јер у књизи има доста рубрика, које обухватају све најглавније сфере живота

(„Шетајући градом”, „У свету спорта”, „Царство животиња” и сл. – в. Шипка 1998: 47–159).

Разуме се, да у области предавања српског језика у Украјини и даље треба полазити од извесних темељних принципа који су били формулисани крајем XX века: принципа научности, примерености, очигледности, свесне активности, систематичности и поступности, економичности, трајности знања, вештина и навика, принципа условности. Осим тога, нарочито актуелни о овом контексту остају и класични методи, који се, наравно, трансформишу у доба глобализације – пре свега у вези са националном специфичношћу српског језика. Ради се о граматичком, аудиовизуелном, аудиолингвалном, имитационом и ситуативном аспекту, усмереним на стицање навика језичког аутоматизма (в. Илић 1998: 29–93, Маринковић 2003: 63–87, Билик 2009: 104–110).

Међутим, без обзира на негативни утицај на словенске језике, као и на енглески језик, глобализација истовремено отвара и широке перспективе за лакшу примену методолошких стратегија предавања сродних словенских језика. На тај начин, у условима притиска глобализације актуализују се значење коришћења интерактивних и мултимедијалних средстава. Ради се о граматичком, аудиовизуелном, аудиолингвалном, денотативном, ситуативном аспекту, усмереним на усвајање навика језичког аутоматизма. Вишегодишње искуство предавања српског језика у доба глобализације на високим школама намеће нам низ убедљивих закључака да је овој грани потребно битно унапређење и усавршавање методике презентације језичких чињеница. Утицај процеса глобализације на проучавање српског језика у украјинској средини веома је компликован процес, који нажалост у многим случајевима није ни позитиван. Уосталом, гаранција успеха наставе крије се у корелацији и преплитању филолошких знања теоријског карактера, практичних навика проширених коришћењем интерактивних и мултимедијалних средстава уз битно обогаћивање информацијама о Србији, њеној историји, особинама српског идентитета, српским обичајима и менталитету говорника српског језика. Почетком XXI века очекује се да настава језика буде квалитетна и свестрана, а да истовремено она не буде превише теоријски усмерена. Кључну улогу у овоме има индивидуалан прилаз настави. Неопходно је унапређивање традиционалних облика рада, као што су избор текстова, развијање монолошког и дијалошког говора итд.

Проучавање српског језика у украјинској језичкој средини има велику перспективу, а његова специфичност се састоји у могућности перцепције значајног обима вербалне и невербалне комуникације, уз истовремено стицање одређене стабилности, јаког и трајног „језичког имунитета” и оријентира за навигацију у глобализованом европском и светком простору, што ће дозволити да сачувамо словенски лингвокултурни идентитет и да се поново окренемо нашим словенским вредностима.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић 2015:** Д. Ајдачић, Колекције вредности, њихови типови и профили у српском језику (пароле *Слобода, једнакост, братство* и *Братство и јединство*), у: Д. Ајдачић (ред.), *О вредностима у српском језику, Зборник етнолингвистичких радова*, 1. изд., Београд: Алма, 188–209.
- Билик 2009:** Н. Л. Билик, Сучасні методологічні підходи до викладання сербської мови дорослій аудиторії, у: *Інтерактивні методи і мультимедіа в навчанні іноземних мов. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, 104–110.
- Бојовић 1998:** З. Бојовић, *Српска књижевност: избор*, 2. изд., Београд: Чигоја штампа,
- Видаковић 2006:** В. Видаковић, *Срби у 100 лекција : језик и обичаји мојих земљака*, Београд: Лута.
- Ивић 2007:** М. Ивић, Расправљања о језику у времену глобализације, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 55/1, 7–10.
- Илић 1998:** П. Илић, *Језик и књижевност у наставној теорији и пракси: методика наставе*, 2. прерађено и доп. изд., Нови Сад: Змај.
- Маринковић 2003:** С. Маринковић, *Методика креативне наставе српског језика и књижевности*, 3. изд., Београд: Креативни центар.
- Кончаревић 1996:** К. Кончаревић, *Настава страног језика на филолошким студијама: теорија и пракса*, Београд: Филолошки факултет, 108–118.
- Мельничук 1991:** О. С. Мельничук, Методологічні пошуки в нових підходах до висвітлення мови, *Мовознавство*, Київ, 3, 3–11.
- Николић 2003:** Д. Николић, *Илустрована занимљива српска историја*, Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”.
- Огњеновић 2018:** V. Ognjenović. Svet će postati globalni „Mekdonalds”, *Новости*, Јуни 2018. <https://www.dan.co.me/?nivo=3&tribrika=Kultura&clanak=640470&najdatum=2018-03-28&datum=24.06.2018>. Датум преузимања: 15.09.2020.
- Пипер 2003:** П. Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Београд: Београдска књига.
- Поповић 1991:** Љ. Поповић, О украјинско-српскохрватској међујезичкој паронимији, *Живи језици*, XXXIII, 1–4, Београд, 4–86.
- Поповић 2014:** Љ. Поповић, *Контрастивна граматика украјинског и српског језика: таксис и евиденцијалност*, Београд: САНУ.
- Поповић/Јармак 2010:** Љ. Поповић, В. Јармак, Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања, у: *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, Београд: САНУ, 263–280.
- Поповић/Тимотијевић/Ристовић 2011:** М. Поповић, М. Тимотијевић, М. Ристовић, *Историја приватног живота у Срба: од средњег века до модерног доба*, Београд: Слио.
- Шипка 1998:** М. Шипка, *Приче о речима*, Београд – Нови Сад: ЦПЛ – Прометеј.

Veronika Jarmak

ACTUAL DIMENSIONS OF TEACHING AND COMPARATIVE
STUDYING OF THE SERBIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary

The purpose of this article is to justify the necessity of a new revision of linguistic and extralinguistic factors' correlation, as well as of basic methodological principles of representing Serbian as a cognate language in the Ukrainian environment, in an age of globalization. The results of this issue's study clearly indicate that globalization, despite its negative influence on the Slavic languages, at the same time offers much scope for improvement of methodological strategies of kindred languages. Learning Serbian in the Ukrainian language environment holds great promise, its specificity consists in the possibility of perceiving a huge amount of verbal and non-verbal information, and however in simultaneous acquisition of certain sustainability, lasting "language immunity", preservation of Slavic cultural identity, and guiding for navigation in a globalized world. At the beginning of the 21st century language teaching is to be qualitative and comprehensive, at the same time it should not be too theoretically directed. Under the pressure of globalization, the importance of individual approach becomes more actual, along with the use of interactive and multimedia means. Improvement is also necessary for traditional kinds of work: selection of texts, development of monologue and dialogue speech etc. Experience of the Serbian language teaching in higher schools points a series of convincing conclusions, it means that this branch requires an essential improvement of methodology for presenting of linguistic facts. Success is guaranteed by correlation and combining of theoretical philological knowledge, practical skills being advanced with the use of interactive and multimedia means, along with considerable increase of quantity of information about Serbia, its history, peculiarities of the Serbian identity, Serbian customs, and the Serbian speakers' mentality.

Key words: methodology of the Serbian language teaching, globalization, correlation of linguistic and extralinguistic factors.